

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók
IV. Konferenciakötete

Proceedings of the 4th Conference
for Young Researchers of Roman Age

DISSERTATIONES ARCHAEOLOGICAE
ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

FIRKÁK IV.

Fiatal Római Koros Kutatók IV. Konferenciakötete

Proceedings of the Conference for Young Researchers
of Roman Age

Pécs, 26.11.2010 – 28.11.2010

Visegrád, 10.11.2011 – 11.11.2011

edited by

Dávid BARTUS and Katalin BORUZS

Budapest – Visegrád 2018

Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico
Universitatis de Rolando Eötvös nominatae
Supplementum 1.

Editors:
DÁVID BARTUS
KATALIN BORUZS

Available online at <http://dissarch.elte.hu>
Contact: dissarch@btk.elte.hu

ISSN 2064-4574

© Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences

© King Mathias Museum, Visegrád

Budapest – Visegrád 2018

CONTENTS

Előszó – Foreword	7
Papers presented at the conferences	8
Krisztina HOPPÁL	11
<i>Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája</i>	
Cecília GÁBLI	33
<i>Plinius a gemmákról</i>	
István Gergő FARKAS	55
<i>Nomen provinciae. A principátus kori Raetia-Vindelicia kérdéskör megoldása</i>	
Ildikó TALABÉR	81
<i>Római kori gyűrűk a Janus Pannonius Múzeum régészeti gyűjteményéből</i>	
Nándor AGÓCS – István Gergő FARKAS	113
<i>A fragmented plate with a Latin inscription from Bakonya (Baranya county, Hungary)</i>	
Anita POLGÁR-NYERGES	117
<i>New researches carried out in the Járdányi-Paulovics István Ruin Garden in Szombathely. The stone ornaments of the governor's palace from Savaria</i>	
Máté SZABÓ – Dávid BERKECZ – Gábor BERTÓK – Csilla GÁTI – László LENKEY – Ottó OELBERG – Mihály PETHE – Máté STIBRÁNYI – Vera SZABÓ	137
<i>Geophysical investigations of Roman rural sites in the vicinity of Pécs (Baranya County, Hungary)</i>	
Katalin OTTOMÁNYI	159
<i>Late Roman Grave Groups in the Páty Cemetery</i>	
Katalin BORUZS – Géza SZABÓ	197
<i>Late Roman Graves in Dombóvár</i>	

Márta DARÓCZI-SZABÓ – László BARTOSIEWICZ 243

Horse-dog burials from preventive excavations at Dombóvár TESCO

Péter GRÓF 257

Sándor Soproni, Researcher of the Roman era of Visegrád

Pál PATAY 265

Castra Bonaventura

Előszó – Foreword

Idén immár 12. alkalommal került megrendezésre a Fialat Római Koros Kutatók Konferenciája, de az elhangzott előadások írott (hagyományos, papír alapú) formában történő megjelenése még sok esetben várat magára. Az első, 2006-ban tartott konferencia óta, melynek előadásai könyv formában már 2007-ben megjelentek, az utóbbi időben az aktuális konferencia és a kéziratok nyomdába kerülése között igen hosszú idő telt el. Ez több szempontból is hátrányos: egyrészt elmarad az új kutatási eredmények közzététele, amik a technika gyors fejlődésének köszönhetően gyakran már 1–2 év távlatából is elavultnak, túlhaladottnak számítanak. Másrészt csökkenhet a publikálási kedv, ami a konferencián elhangzottak szűk körben maradását vonja maga után, esetleg színvonalcsökkenést is.

A 2006-ban indult kezdeményezés, miszerint a római korról foglalkozó, kezdő kutatóknak is szükségük van saját fórumra, bebizonyította, hogy életképes. Az elnöki tisztséget betöltő egyetemi oktatók, elismert szakemberek biztosítják a rendezvények színvonalát, a „fiatalok” gyakorlatot szereznek az előadások készítése és prezentálása valamint a publikálás terén is. Éppen ezért is kifogásolható, hogy az elhangzottak nem „napra készen” jelennek meg. Ezt a „hibát” igyekszünk most kiköszörölni: jelen kötet nyomdába kerülésével a FIROKONF-on elhangzottak 2012-ig terjedően (az I–VII. konferenciáig) nyomtatott verzióban is elérhetőek. Célunk kivitelezéséhez hozzájárultak azok a kutatók, akik ennyi év eltelte után is bíztak a pozitív végkifejletben és rendelkezésünkre bocsátották kézírataikat.

Reméljük, hogy a 2014 óta tartott konferenciák szervezői is optimistán állnak a manapság mostohagyerekként kezelt könyvkiadáshoz és minél hamarabb megtalálják a módját a publikációk megjelentetésének.

A FiRKÁK IV. kötete két rendezvény eddig nem publikált tanulmányait adja közre, emellett színesíti egy korábbi konferenciakötetből kimaradt kézirat, valamint Patay Pál Soproni Sándorra emlékező rövid írása, amivel Visegrád római korának jeles kutatója előtt szeretnénk tisztelni.

Visegrád, 2018 áprilisában

Boruzs Katalin

Papers presented at the conferences

5th Conference for Young Researchers of Roman Age

26.11.2010–28.11.2010

Organizer: University of Pécs, Faculty of Humanities

Venue: Pécsi Kulturális Központ, Dominikánus Ház

HOPPÁL Krisztina: Minden út Kínába vezet? Avagy a Római Birodalommal kapcsolatba hozható régészeti leletek problematikája

GÁBLI Cecília: Plinius a gemmákról

TÓTH István Zsolt: Beszámoló a Pécs Janus Pannonius u. 10. (Rózsakert) területén végzett 2010. évi régészeti kutatásokról

BORHY László – SZÁMADÓ Emese – DÉVAI Kata – BÓZSA Anikó: Brigetio polgárvárosának II. számú temetője (Komárom, Mártírok útja, Lidl)

SZABÓ Ernő: A collegiumok temetkezési hozzájárulása Pannoniában

NAGY Levente: Római lelőhelyek védetté nyilvánítása 2001 és 2009 között

LASSÁNYI Gábor: Pannonia kifosztása

WILHELM Gábor – SÓSKÚTI Kornél: A Kiskundorozsma-Nagyszék lelőhelyen előkerült szarmata települések (2-5. század) római készítésű kerámiaanyaga

VÁMOS Péter: Észak-afrikai applikált díszű edények Aquincumban

H. HARSÁNYI Eszter: Fehér a feketén – avagy hogyan kerül az ige a pohárra?

SZABÓ Ádám: Silvanus a sötét Pan

BÍRÓ Szilvia: Földbe mélyített házak Pannoniában önálló településtípus vagy helyi jellegzetesség?

CSAPLÁROS Andrea – Neuhauser Tina: „Határok nélküli kultúra Noricum és Pannonia között”

CSIKI József Attila: Környe község topográfiája archív légifotók alapján

FEHÉR Bence: Germanus, Respectus, Adiutor és a többi

AGÓCS Nándor: Augustalis testületek a Duna-vidéki tartományokban

SZABÓ András: Auxiliaris centuriok és decuriok

FARKAS István Gergő: Újabb adatok a pannoniai auxiliaris csapatok titulaturájának vizsgálatához

VARGA Gábor: A Szentendrei-sziget római kori erődítetttsége

SZABÓ Máté – PÁNCZÉL Szilamér: Rómaiak a Székelyföldön

FAZEKAS Ferenc – SZABÓ Antal: Újabb régészeti kutatások Lussoniumban (2009-2010)

BARTUS Dávid: Bronzszobrok Brigetióból

JUHÁSZ Lajos: Egy újabb germán kisbronz Brigetioból

MERCZI Mónika: Újabb sírok a nyergesújfalui tábor késő római temetőjéből

HULLÁM Dénes: Római tárgyak a Kárpát-medencei Barbaricum északkeleti részéről

6th Conference for Young Researchers of Roman Age

10.11.2011–11.11.2011

Organizer: King Mathias Museum of Hungarian National Museum

Venue: Visegrád, Királyi Palota lovagterme

BUZÁS Gergely: Római kövek a középkorban

GRÓF Péter: A római limes visegrádi emlékei és a Dunai Limes – UNESCO Világörökség program

TÓTH János Attila: Rómaiak a Dunában

SZABÓ Antal – FAZEKAS Ferenc: A lussoniumi régészeti kutatások újabb eredményei (2011)

TOKAI Zita Mária: Kora császárkori temető Alsópáhok – Hévízdombon

MERCZI Mónika: Újabb késő római sírok az Esztergom-Kossuth Lajos utcai temetőből

OTTOMÁNYI Katalin: Késő római sírcsoportok Pátyon

LASSÁNYI Gábor: Temető a Duna partján - Kutatások az aquincumi polgárváros keleti nekropoliszában

KISS Péter – POLGÁR-NYERGES Anita: „A szombathelyi Járdányi Paulovics István Romkert újabb kutatásai”

HÓDI Attila: Adatok a savariai Isis-szentély építéstörténetéhez

BALÁZS Péter: A savariai Iseum kútja

SOSZTARITS Ottó – A savariai Iseum

TÍMÁR Lőrinc: Térszervezés a római lakóházépítészetben

HORTI Gábor: A Római Birodalom határvédelmének mélységi tagozódása, kérdések és problémák

SZABÓ Máté: Nem romboló régészeti módszerek alkalmazása a pannoniai villakutatásban

EKE István: Késő római villa Badacsonyan

PÁNCZÉL Szilamér: Üvegtárgyak tanúsága egy színházból

RUPNIK László: Sírköveken ábrázolt szerszámok Pannoniából

SÓSKUTI Kornél – WILHELM Gábor: Római leletanyag a Felgyő–Kettőshalmi-dűlőben feltárt szarmata településen

PROHÁSZKA Péter: A Vérteskethelyi 4. századi éremlelet: lehetőségek a rekonstrukcióra

TORBÁGYI Melinda: Pénzforgalmi kutatások a római kori Magyarországon

*Fig. 1. Fragments of the inscribed plate.
Abb. 1. Die Fragmente der Inschriftentafel.*

The inscription carrier

The four fragments made the top right corner of a plate, their overall size is $(22) \times (13) \times 5$ cm. Their surfaces suggest that they were broken off together and were fractured into the presently known four pieces recently, possibly due to modern agricultural activity. The inscription carrier is porous limestone of good quality, its fractures are crystalline white. The facade, sides and back of the plate are carefully processed, smoothed. The corners are slightly worn. Letters from the first three lines of the inscription are discernible. The letters were carefully executed, they are easy to read and the inscription displays a uniform design. The height of letters and their distance to each other within distinct lines is orderly, some letters display signs of red painting. The letters are 3.5 cm high in the first line, and 2.6 in the second and presumably in the third too. The first two lines are concluded with triangular interpunctuations. The surface of the inscription field is levelled, enclosed with a double frame.

The following letters remained of the inscription of the plate:

CAES · | ⌈ TE ⌋ NAC · | EX | [-----].

The interpretation of the inscription

The original size of the inscription field can be reconstructed as 40 × 50 cm. A mere eleven letters of the inscription are visible presently, which calls for the need to consider several possibilities for its interpretation. The use of the letter group *CAES* of the first line is well defined in the Latin epigraphical material: mostly it occurs as part of an imperial titulature, occasionally as part of a personal name³ and in a negligible amount of inscriptions, as abbreviation of the term *caesura*.⁴ For this reason, this plate carried most likely an imperial inscription. The group of letters $\Gamma TE \Gamma NAC$ of the second line should be interpreted as the sing. gen. form of the cognomen *Pertinax*. The variant *Pertenax* (sic!) is well documented on the epigraphical material of the Danubian provinces, thus should be considered a local glossal peculiarity rather than a scribal error.⁵ The cognomen *Pertinax* can be related to two Emperors, P. Helvius *Pertinax* and his successor, L. Septimius Severus, with the latter having appeared on more inscriptions. On the present inscription, it should be interpreted as part of the imperial title, namely the cognomen of L. Septimius Severus.⁶ The fixed wording of the Emperor's imperial titulature implies the presence of approximately seven characters before the imperial name, which based on prevalence, could be one of the terms *pro salute* (PRO SAL) or *in honorem domus divinae* (IN H D D). Of the third line of the inscription only the word *ex* could be restored. It is certain that one should consider it a stand-alone word as no signs of any other letters are discernible to either side of it. The word *ex* may have been related to the circumstances of the plate's setup or may have been given details about the building or statue base it was placed upon, e.g. 'ex voto', 'ex pecunia sua', 'ex solo', 'ex volunta', 'ex igne consumpto' etc. General practice implies that the missing part of the text included the name and possibly the rank of the dedicator. There is not enough space following Emperor Septimius Severus' imperial titulature to allow the restoration of a second imperial person (coregent) coherent with the term *ex*, thus the word in question most likely was related to the dedicator. The term *ex* was preceded by name and followed by the rank or office of the individual who ordered the plate.⁷

Based on the evidence presented above, the plate was set up in honour of Emperor Septimius Severus in the years between AD 193 and 211. Its size suggests that it was placed upon the facade of a minor edifice or a statue base,⁸ its text can be reconstructed in the following manner:⁹

[*Pro sal(ute) Imp(eratoris) Caes(aris) | [L(uci) Septimi Severi Pii Per] t{e} t{e} nac(is) | [Aug(usti) ---] ex | [---]*].

Only a few instances of imperial inscriptions are known to have originated from Roman homesteads, thus it is more likely that the present plate was transported to the villa near Bakonya secondarily.¹⁰

3 See: MÓCSY 1959, 152; BARKÓCZI 1964, 301–307; OPEL 2, 19–20.

4 E.g. AÉ 1994, 1861.

5 CIL 3, 1685; CIL 3, 5156a; AÉ 1922, 41; AÉ 1957, 21; AÉ 1962, 298; AÉ 1988, 995.

6 KIENAST 1996, 156–159.

7 AÉ 1966, 347; AÉ 1911, 97; AÉ 1974, 571; AÉ 2010, 1419; AÉ 1982, 781.

8 See: TRHR 195; RIU 4, 966.

9 Instead of *pro salute*, the abbreviation of the term *in honorem domus divinae* could be restored with equal plausibility.

10 See: THOMAS 1964.

Fig. 2. A possible completion of the inscription.
Abb. 2. Eine mögliche Ergänzung der Inschriften.

References

- AE: CAGNAT, R. ET AL. (eds.): *L'Année épigraphique*. Paris, 1888–.
- BARKÓCZI, L. 1964: The Population of Pannonia from Marcus Aurelius to Diocletian. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae* 16, 257–356.
- BURGER, A. – FÜLEP, F. 1979: Baranya megye a római korban. In: BÁNDI, G. (ed.): *Baranya megye története az őskortól a honfoglalásig*. Pécs, 223–323.
- CIL: MOMMSEN, TH. ET AL. (eds.): *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Berlin, 1853–.
- GÁBOR, O. 2005: Suburbanum Sopianarum and Roman Villas around Sopianae. In: PALÁGYI, S. (ed.): *Balácai Közlemények* 9, 413–427.
- KIENAST, D. 1996: *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt.
- KISS, A. 1971: Bakonya – Csucsai dűlő. *Régészeti Füzetek* 1/24. Budapest, 21.
- MÓCSY, A. 1959: *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*. Budapest.
- OPEL: LÓRINCZ, B. (ed.): *Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum*. Vol. 2. Budapest, 1999.
- RIU 4: BURGER, A. – FÜLEP, F. (eds.): *Die römischen Inschriften Ungarns*. Vol. 4 – *Das Gebiet zwischen der Drau und der Limesstrecke Lussonium – Altinum*. Bonn – Budapest, 1984.
- B. THOMAS, E. 1964: *Römische Villen in Pannonien. Beiträge zur pannonischen Siedlungsgeschichte*. Budapest.
- TRHR: KOVÁCS, P. (ed.): *Tituli Romani in Hungaria reperti*. Budapest – Bonn, 2005.
- VISY, Zs. 1994: Die ländliche Besiedlung und Landwirtschaft in Niederpannonien. *Passauer Universitas Schriften zur Archäologie* 2, 421–450.